

CZU: 343.14:343.337.5:316.647.82

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7277387>**RAȚIUNEA ȘI EFECTELE ADOPTĂRII LEGII NR.111/2022***Serghei BRÎNZA, Vitalie STATI**Universitatea de Stat din Moldova*

Amendamentele operate prin Legea nr.111/2022 vizează Codul penal al Republicii Moldova și Codul contravențional al Republicii Moldova. Punctele focale ale acestor amendamente sunt: 1) definirea noțiunii „motive de prejudecată” în art.134²¹ din Codul penal al Republicii Moldova și în art.46³ din Codul contravențional al Republicii Moldova; 2) fixarea noțiunii în cauză în unele norme din Codul penal al Republicii Moldova și din Codul contravențional al Republicii Moldova; 3) definirea noțiunii „persoană cu dizabilități” în art.134²² din Codul penal al Republicii Moldova; 4) operarea unor modificări și/sau completări în Codul penal al Republicii Moldova și în Codul contravențional al Republicii Moldova, care au legătură directă sau indirectă cu amendamentele ce au punctele de reper menționate mai sus; 5) completarea Codului penal al Republicii Moldova cu art.135²; 6) modificarea art.346 din Codul penal al Republicii Moldova; 7) completarea Codului contravențional al Republicii Moldova cu art.70¹. În cadrul studiului de față sunt examinate toate aceste amendamente.

Cuvinte-cheie: *motive de prejudecată, persoană cu dizabilități, propagandă, genocid, infracțiuni împotriva umanității, instigare, discriminare.*

THE REASON AND EFFECTS OF THE ADOPTION OF LAW NO.111/2022

The amendments, operated by Law no.111/2022, concern the Criminal Code of the Republic of Moldova and the Contravention Code of the Republic of Moldova. The focal points of these amendments are: 1) the definition of the notion “grounds for prejudice” in art.134²¹ of the Criminal Code of the Republic of Moldova and in art.46³ of the Contravention Code of the Republic of Moldova; 2) fixing the notion in question in some norms of the Criminal Code of the Republic of Moldova and of the Contravention Code of the Republic of Moldova; 3) the definition of the notion “person with disabilities” in art.134²² of the Criminal Code of the Republic of Moldova; 4) operation of modifications and/or completions in the Criminal Code of the Republic of Moldova and in the Contravention Code of the Republic of Moldova, which are directly or indirectly related to the amendments that have the focal points mentioned above; 5) completing the Criminal Code of the Republic of Moldova with art.135²; 6) modification of art.346 of the Criminal Code of the Republic of Moldova; 7) completing the Contravention Code of the Republic of Moldova with art.70¹. In the present study, all these amendments are examined.

Keywords: *bias motives, person with disabilities, propaganda, genocide, crimes against humanity, instigation, discrimination.*

Introducere

Conform art.1 al Legii nr.54 din 21.02.2003 privind contracararea activității extremiste (în continuare – Legea nr.54/2003), prin „activitate extremistă” se înțelege, între altele, „a) activitatea asociației obștești sau religioase, a mijlocului de informare în masă sau a unei alte organizații ori a persoanei fizice în vederea planificării, organizării, pregătirii sau desfășurării unor acțiuni orientate spre: [...] provocarea urii rasiale, naționale sau religioase, precum și a urii sociale, legate de violență sau de chemări la violență; umilirea demnității naționale; [...] propagarea exclusivismului, superiorității sau a inferiorității cetățenilor după criteriul atitudinii lor față de religie sau după criteriul rasei, naționalității, originii etnice, limbii, religiei, sexului, opiniei, apartenenței politice, averii sau originii sociale; [...] d) chemările în public la desfășurarea activității sau acțiunilor menționate la lit.a) [...]” [1]. În alin.(1) art.12 al aceleiași legi sunt prevăzute mijloacele de contracarare a faptelor sus-menționate: „Pentru desfășurarea activității extremiste, cetățenii Republicii Moldova, cetățenii străini și apatrizii poartă răspundere penală, administrativă (a se citi – contravențională – *n.a.*) ori civilă, în modul stabilit de legislație”.

La rândul său, art.3 al Legii nr.64 din 23.04.2010 cu privire la libertatea de exprimare (în continuare – Legea nr.64/2020) stabilește, *inter alia*: „[...] (3) Exercițarea libertății de exprimare poate fi supusă unor restrângeri prevăzute de lege, necesare într-o societate democratică pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, pentru a apăra ordinea și a preveni infracțiunile, pentru a proteja sănătatea și morala, reputația sau drepturile altora, pentru a împiedica divulgarea de informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești. (4) Restrângerea libertății de exprimare se admite

doar pentru protejarea unui interes legitim prevăzut la alin.(3) și doar în cazul în care restrângerea este proporțională cu situația care a determinat-o, respectându-se echilibrul just dintre interesul protejat și libertatea de exprimare, precum și libertatea publicului de a fi informat [...]” [2]. Dispozițiile în cauză își au fundamentul în următoarele prevederi ale Constituției Republicii Moldova [3]: „Sunt interzise și pedepsite prin lege [...] îndemnul la [...] ură națională, rasială sau religioasă, incitarea la discriminare [...]” (alin.(3) art.32); „Exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sunt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și înfracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției” (alin.(2) art.54); „Restrângerea trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății” (alin.(4) art.54).

Având în vedere aceste premise, se prezintă ca oportună adoptarea la 21.04.2022 a Legii nr.111 pentru modificarea unor acte normative [4] (în continuare – Legea nr.111/2022). Amendamentele care au fost operate prin această lege vizează Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM) și Codul contravențional al Republicii Moldova (în continuare – CCo RM). Punctele focale ale amendamentelor respective sunt:

- 1) definirea noțiunii „motive de prejudecată” în art.134²¹ CP RM și în art.46³ CCo RM;
- 2) fixarea noțiunii în cauză în unele norme din Codul penal și din Codul contravențional;
- 3) definirea noțiunii „persoană cu dizabilități” în art.134²² CP RM;
- 4) operarea unor modificări și/sau completări în Codul penal și în Codul contravențional, care au legătură directă sau indirectă cu amendamentele ce au punctele de reper menționate mai sus;
- 5) completarea Codului penal cu art.135² „Propaganda genocidului sau a infracțiunilor împotriva umanității”;
- 6) modificarea art.346 CP RM;
- 7) completarea Codului contravențional cu art.70¹ „Instigare la discriminare”.

Rezultate și discuții

În continuare, urmând aceeași ordine, vom supune analizei amendamentele operate prin Legea nr.111/2022:

I. definirea noțiunii „motive de prejudecată” în art.134²¹ CP RM și în art.46³ CCo RM

În acest sens, Capitolul XIII din partea generală a Codului penal a fost completat cu art.134²¹ „Motive de prejudecată”, care are următorul conținut: „(1) Prin motive de prejudecată se înțeleg ideile preconceptuate ale făptuitorului bazate pe considerente de rasă, culoare, origine etnică, națională sau socială, cetățenie, sex, gen, limbă, religie sau convingeri religioase, opinii politice, dizabilitate, orientare sexuală, identitate de gen, stare de sănătate, vârstă, stare civilă, indiferent dacă fapta este comisă în privința persoanei care posedă astfel de caracteristici protejate, în privința bunurilor acesteia ori asociate cu aceasta sau în privința persoanei care acordă suport persoanelor ce posedă astfel de caracteristici protejate ori se asociază cu acestea, această asociere fiind una reală sau percepută ca fiind reală. (2) Prezența în profilul victimei a anumitor caracteristici protejate nu va constitui în sine o bază suficientă pentru a concluda că s-a comis o infracțiune motivată de prejudecată. (3) Se consideră că infracțiunea s-a comis din motive de prejudecată indiferent de faptul dacă făptuitorul s-a condus integral sau doar parțial de astfel de motive, fiind prezente și alte motive”.

În același timp, Capitolul V² din partea generală a Codului contravențional a fost completat cu art.46³ „Motive de prejudecată”. Acest articol are un conținut aproape identic cu cel al art.134²¹ CP RM. Singura diferență se referă la definiția noțiunii „motive de prejudecată”. Astfel, definiția din alin.(1) art.46³ CCo RM este mai largă decât cea din art.134²¹ CP RM, întrucât cuprinde un considerent în plus care poate sta la baza ideilor preconceptuate ale făptuitorului: „Prin motive de prejudecată se înțeleg ideile preconceptuate ale făptuitorului bazate pe considerente de rasă, culoare, origine etnică, națională sau socială, cetățenie, sex, gen, limbă, religie sau convingeri religioase, opinii politice, dizabilitate, orientare sexuală, identitate de gen, stare de sănătate, vârstă, stare civilă, *statut de migrant sau azilant* (evid. ns.), indiferent dacă fapta este comisă în privința persoanei care posedă astfel de caracteristici protejate, în privința bunurilor acesteia sau asociate cu aceasta sau în privința persoanei care acordă suport persoanelor ce posedă astfel de caracteristici protejate ori se asociază cu acestea, această asociere fiind una reală sau percepută ca fiind reală.” Cunoaștem că o astfel de neconcordanță în planul definirii noțiunii „motive de prejudecată” își are originea într-un amendament propus de un grup de deputați în Parlamentul Republicii Moldova. [5] În mod regretabil, lipsește argumentarea unui asemenea tratament diferențiat. Această lipsă de argumentare subminează calitatea Legii nr.111/2022. În opinia noastră, noțiunea „motive de prejudecată” ar trebui să aibă același conținut atât în Codul penal, cât și în Codul contravențional al Republicii Moldova.

În alt context, în Nota informativă la unul dintre proiectele care stau la baza Legii nr.111/2022 se menționează: „Legislația penală actuală, în domeniul faptelor motivate de prejudecată, stabilește sintagma „ura socială, națională, rasială sau religioasă” ca principalele motive de prejudecată. [...] Cu toate acestea, abordarea actuală în legislația penală nu reglementează toate faptele prejudiciabile susceptibile de a fi săvârșite din motive de prejudecată [...]” [6].

În adevăr, din analiza definițiilor din alin.(1) art.134²¹ CP RM și din alin.(1) art.46³ CCo RM reiese că motivele de prejudecată posedă următoarele trăsături:

1) reprezintă idei preconcepute ale făptuitorului;

2) aceste idei sunt bazate, după caz, pe considerente de: a) rasă; b) culoare; c) origine etnică; d) origine națională; e) origine socială; f) cetățenie; g) sex; h) gen; i) limbă; j) religie; k) convingeri religioase; l) opinii politice; m) dizabilitate; n) orientare sexuală; o) identitate de gen; p) stare de sănătate; q) vârstă; r) stare civilă; s) statut de migrant sau azilant¹;

3) nu contează dacă fapta – având la temelie ideile preconcepute ale făptuitorului ce sunt bazate pe oricare dintre considerentele specificate în pct.2) – este comisă, după caz, în privința: a) persoanei care posedă caracteristicile protejate enumerate *supra* în pct.2); b) bunurilor acesteia; c) bunurilor asociate cu persoana respectivă;

4) de asemenea, nu este relevant dacă fapta – având la temelie ideile preconcepute ale făptuitorului ce sunt bazate pe oricare dintre considerentele specificate în pct.2) – este săvârșită, după caz, în privința: a) persoanei care acordă suport persoanelor ce posedă caracteristicile protejate enumerate în pct.2); b) persoanei care se asociază cu persoanele ce posedă caracteristicile protejate enumerate în pct.2)²;

5) în cazul în care fapta – având la temelie ideile preconcepute ale făptuitorului ce sunt bazate pe oricare dintre considerentele specificate în pct.2) – este săvârșită în privința persoanei care se asociază cu persoanele ce posedă caracteristicile protejate enumerate în pct.2), nu contează dacă respectiva asociere este, după caz: a) una reală; b) percepută ca fiind reală³.

Din alin.(2) și (3) art.134²¹ CP RM și din alin.(2) și (3) art.46³ CCo RM desprindem alte două trăsături suplimentare:

6) pentru atestarea motivelor de prejudecată este necesară, dar nu și suficientă, prezența în profilul victimei a oricăreia dintre caracteristicile protejate, enumerate în același pct.2);

7) aceste motive pot, după caz: a) să fie însoțite de alte motive; b) să aibă un caracter exclusiv.⁴

¹ Amintim că acest din urmă considerent este specificat numai în alin.(1) art.46³ CCo RM.

² O asemenea ipoteză a fost atestată, de exemplu, în cauza *Škorjanec contra Croației*. În fapt, „doi făptuitori ai unui atac rasist au fost urmăriți penal și condamnați pentru o infracțiune motivată de ură împotriva partenerului reclamantei, care era de origine romă. Cu toate acestea, deși reclamanta a fost bătută și a suferit vătămări corporale, făptuitorii nu au fost acuzați pentru o infracțiune motivată rasial împotriva acesteia, deoarece autoritățile de urmărire penală au susținut că, nefiind ea însăși romă, nu exista niciun indiciu că ar fi atacat-o din motive de ură rasială. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a afirmat că obligația de a căuta o posibilă legătură între atitudini rasiste și anumite acte de violență include, de asemenea, „acte de violență bazate pe asocierea sau afilierea reală sau percepută a victimei cu o altă persoană care posedă, efectiv sau probabil, un anumit statut sau o caracteristică protejată. Această legătură poate lua forma apartenenței sau asocierii victimei cu un anumit grup [...], de exemplu, printr-o relație personală, de prietenie sau căsătorie” [...]. Prin urmare, Curtea a concluzionat că autoritățile nu și-au respectat obligația de a lua toate măsurile rezonabile pentru a descoperi orice posibile motive rasiste din spatele incidentului și au încălcat art.3 sub aspectul său procedural coroborat cu art.14 din Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale”.*

* Case of *Škorjanec v. Croatia*. <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-172327> *apud* Demascarea motivelor bazate pe prejudecată ale infracțiunilor: selecție de cauze relevante ale Curții Europene a Drepturilor Omului. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-unmasking-bias-motives-paper_ro.pdf

³ În Nota informativă la unul dintre proiectele care stau la baza Legii nr.111/2022 se menționează: „Elementul inovativ, cu care se completează legislația penală și contravențională la capitolul faptelor săvârșite din motive de prejudecată, este că în cadrul definiției se stabilește că făptuitorul este pasibil de răspundere nu doar în cazul în care săvârșește fapta din motive reale, ci și din motive percepute de el ca fiind reale, chiar dacă acestea se constată a fi eronate (evid. ns).”.*

* Nota informativă la Proiectul legii pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Codul penal – art.77, 134¹⁴, 135¹ ș.a.; Codul contravențional – art.43, 46¹, 46² ș.a.). <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelelegislative/tabid/61/LegislativId/3349/language/ro-RO/Default.aspx>

⁴ Atestăm o abordare similară, de exemplu, în alin.(3) art.222A din Codul penal al Republicii Malta: „O infracțiune este agravată sau justificată din motive de gen, identitate de gen, orientare sexuală, rasă, culoarea pielii, limbă, origine națională sau etnică, cetățenie, religie, convingeri sau opinii politice sau de altă natură în cazul în care: [...] (b) infracțiunea este motivată, în tot sau în parte (evid. ns.), de ostilitate, aversiune sau dispreț față de membrii unui grup dintre cele menționate în alin.(a).”.*

* Codul penal al Republicii Malta. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-MaltaRO.html

Se poate vedea că, în comparație cu noțiunea „ură socială, națională, rasială sau religioasă” (care a fost folosită înainte de intrarea în vigoare a Legii nr.111/2022), noțiunea „motive de prejudecată” are un conținut mai larg. Or, ultima dintre aceste noțiuni cuprinde un spectru mai amplu de considerente pe care se pot baza ideile preconcepute ale făptuitorului. Motivele de prejudecată poate avea la bază nu doar originea socială, originea etnică, rasa sau religia. Astfel de motive pot avea la bază și alte considerente consemnate *supra* în pct.2). Important este că această listă de considerente este exhaustivă, nu exemplificativă. Am evidențiat acest aspect pozitiv încă în 2016, la etapa de examinare a unuia dintre proiectele care stau la originea Legii nr.111/2022.⁵

Creșterea numărului de considerente, pe care se pot baza ideile preconcepute ale făptuitorului, a fost dictată de noile realități sociale. Noțiunea „ură socială, națională, rasială sau religioasă” nu mai corespundea demult acestor realități. Pentru comparație, legiuitorii din alte state au reacționat mai prompt la necesitatea reflectării în legea penală a noilor realități sociale.

Astfel, de exemplu, în conformitate cu lit.h) art.77 din Codul penal al României, „următoarele împrejurări constituie circumstanțe agravante: [...] săvârșirea infracțiunii pentru motive legate de rasă, naționalitate, etnie, limbă, religie, gen, orientare sexuală, opinie ori apartenență politică, avere, origine socială, vârstă, dizabilitate, boală cronică necontagioasă sau infecție HIV/SIDA ori pentru alte împrejurări de același fel, considerate de făptuitor drept cauze ale inferiorității unei persoane în raport cu celelalte” [7].

Potrivit pct.5 alin.(1) § 33 din Codul penal al Republicii Austria, „circumstanța agravantă există în special dacă făptuitorul [...] a acționat pe motive de rasă, xenofobie sau alte motive deosebit de reprobabile, în special de tipul celor care vizează grupurile de persoane sau un membru al unui astfel de grup menționate la § 283 alin.1 punctul 1 în mod expres ca urmare a apartenenței la acest grup” [8].

Conform lit.b) sect.42 din Codul penal al Republicii Cehe, „instanța poate considera ca agravante următoarele circumstanțe mai ales atunci când făptuitorul: [...] a săvârșit infracțiunea [...] din ură pe temei de naționalitate, origine etnică, rasă, religie, clasă socială sau alte motive similare [...]” [9];

2. fixarea noțiunii „motive de prejudecată” în unele norme din Codul penal și din Codul contravențional.

În Nota informativă la unul dintre proiectele care stau la baza Legii nr.111/2022 se menționează: „În cadrul incriminării tuturor faptelor motivate de prejudecată, [...] s-a ținut cont, în primul rând, de infracțiunile sau contravențiile care au ca obiect principal integritatea fizică și/sau psihică, dar totodată s-a ținut cont și de alte infracțiuni sau contravenții care pot fi motivate de prejudecată [...], ca exemplu putând servi faptele ilegale ce au ca obiect principal proprietatea sau alt drept patrimonial” [6].

Realitatea este puțin alta. Înainte de intrarea în vigoare a Legii nr.111/2022, sintagma „din motive de ură socială, națională, rasială sau religioasă” era folosită într-o singură normă din partea generală a Codului penal (lit.d) alin.(1) art.77) și în cinci norme din partea specială a Codului penal (lit.l) alin.(2) art.145, lit.i) alin.(2) art.151, lit.j) alin.(2) art.152, lit.b) alin.(2) art.197 și lit.b) alin.(2) art.222). Observăm că sintagma „din motive de ură socială, națională, rasială sau religioasă” a fost utilizată doar în normele din Capitolele II, VI și VIII din Partea specială a Codului penal.

Pentru comparație, sintagma „din motive de prejudecată” este utilizată într-o singură normă din partea generală a Codului penal (lit.d) alin.(1) art.77) și în treizeci și șapte de norme din partea specială a CP RM (lit.l) alin.(2) art.145, lit.c) alin.(2) art.150, lit.i) alin.(2) art.151, lit.j) alin.(2) art.152, alin.(2) art.155, lit.g) alin.(3) art.158, lit.d) alin.(3) art.160, alin.(1¹) art.162, alin.(1¹) art.163, lit.h) alin.(2) art.164, lit.h) alin.(2) art.165, lit.d¹) alin.(2) art.166, lit.h) alin.(2) art.166¹, alin.(2) art.167, lit.e) alin.(2) art.168, lit.c) alin.(2) art.169, lit.g) alin.(2) art.171, lit.h) alin.(2) art.172, alin.(2) art.173, lit.c) alin.(2) art.177, lit.d) alin.(2) art.178, lit.b¹) alin.(2) art.184, lit.g) alin.(2) art.187, lit.g) alin.(2) art.188, alin.(2) art.193, lit.b) alin.(2) art.197, lit.g) alin.(2) art.206, lit.d) alin.(2) art.211, lit.c) alin.(2) art.212, alin.(2) art.215, lit.b) alin.(2) art.222, lit.g¹) alin.(2) art.259, alin.(1¹) art.282, lit.e) alin.(2) art.287, lit.d) alin.(2) art.288, lit.d) alin.(2) art.327 și lit.b¹) alin.(2) art.328). Remarcăm că sintagma „din motive de prejudecată” este folosită în normele din Capitolele II-VIII, XI, XIII și XV din partea specială a Codului penal.

În Codul contravențional, înainte de intrarea în vigoare a Legii nr.111/2022, sintagma „din motive de ură socială, națională, rasială sau religioasă” nu a fost folosită deloc. Cât privește sintagma „din motive de preju-

⁵ A se vedea în acest sens: BRÎNZA, S. Cu privire la inițiativele legislative de prevenire a infracțiunilor motivate de ură în Republica Moldova. În: *Актуальные научные исследования в современном мире: XVI Междунар. научн. конф., 26-27 июля 2016 г., Переяслав-Хмельницкий // Сб. научных трудов. Переяслав-Хмельницкий, 2016, Вып. 8, ч.1, с.134-139.*

decată”, aceasta este utilizată în următoarele șapte norme din partea specială a Codului penal: alin.(3) art.69; alin.(3) art.70; alin.(2) art.75; alin.(3) art.78; alin.(2) art.104; alin.(2) art.312⁶; alin.(2) art.354). Aceste norme sunt amplasate în Capitolele VI-VIII, XVI și XIX din partea specială a Codului contravențional;

3. definirea noțiunii „persoană cu dizabilități” în art.134²² CP RM

În conformitate cu lit.(e) art.1 al Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități, „Statele Părți se angajează să asigure și să promoveze exercitarea deplină a tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului pentru toate persoanele cu dizabilități, fără niciun fel de discriminare pe criterii de dizabilitate. În acest scop, Statele Părți se angajează: [...] să ia toate măsurile corespunzătoare pentru a elimina discriminarea pe criterii de dizabilitate de către orice persoană, organizație sau întreprindere privată” [10]. În vederea aderării Republicii Moldova la această Convenție, a fost adoptată Legea nr.166 din 09.07.2010 pentru ratificarea Convenției Organizației Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități [11].

Din acest punct de vedere, definirea noțiunii „persoană cu dizabilități” în art.134²² CP RM pare să corespundă scopului de angajare a Republicii Moldova să ia toate măsurile corespunzătoare pentru a elimina discriminarea pe criterii de dizabilitate. În această ordine de idei, prin Legea nr.111/2022, Codul penal a fost completat cu art.134²² „Persoană cu dizabilități”, care are următoarea dispoziție: „Prin persoană cu dizabilități se înțelege persoana definită astfel în Legea nr.60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități”. Potrivit art.2 al Legii nr.60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități (în continuare – Legea nr.60/2012), prin „persoană cu dizabilități” se înțelege „persoana cu deficiențe fizice, mintale, intelectuale sau senzoriale, deficiențe care, în interacțiune cu diverse bariere/obstacole, pot îngreuna participarea ei deplină și eficientă la viața societății în condiții de egalitate cu celelalte persoane” [12].

Se poate observa că art.134²² CP RM este o normă de referire, întrucât se raportează la definiția noțiunii „persoană cu dizabilități” din art.2 al Legii nr.60/2012. În Decizia Curții Constituționale a României nr.53 din 25.01.2012 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.30 alin.(3) din Codul de procedură penală, precum și a dispozițiilor art.244-246, art.248 și 279 din Legea nr.297/2004, raportate la art.244 alin.(5) lit.a) pct.2 și lit.b) și alin.(7) lit.a), cu aplicarea art.276 lit.c) din Legea nr.297/2004 privind piața de capital, se explică: „[P]e lângă normele penale generale, speciale, complete și de trimitere, se uzitează procedul normelor de referire, care împrumută un element al ipotezei dintr-o altă normă, rămânând apoi legate de aceasta, astfel încât orice modificare a normei la care s-a făcut referire atrage automat modificarea normei de referire. [...] Această normă penală își completează conținutul cu elemente ale unor norme la care se referă expres și își păstrează caracterul dependent în raport cu acestea” [13]. La procedul referirii se recurge nu doar în art.134²² CP RM, dar și, de exemplu, în art.134¹³ „Administrator al băncii” și în art.134¹⁴ „Medic” CP RM.

Atragem atenția asupra unei carențe admise de legiuitor. În partea specială a Codului penal, în nicio normă nu este folosită sintagma „persoană cu dizabilități”. Această stare de lucruri vine în discordanță cu art.119 CP RM: „Ori de câte ori legea penală folosește un termen sau o expresie dintre cele definite în prezentul capitol, înțelesul lor este cel prevăzut la articolele ce urmează”. Despre o carență similară a legiuitorului am relatat într-o publicație recentă.⁷

În realitate, nu sintagma „persoană cu dizabilități”, ci termenul „dizabilitate” sau derivatele acestuia se utilizează în dispozițiile de la lit.e) alin.(1) art.77, art.134²¹, lit.e) alin.(2) art.145, lit.b) alin.(2) art.151, lit.c¹) alin.(2) art.152, lit.c) alin.(2) art.164, lit.c) alin.(2) art.166, lit.a) alin.(2) și lit.a) alin.(4) art.166¹, lit.a) alin.(2) art.175¹, alin.(1) art.176, lit.c) alin.(2) art.217⁶ și lit.c) alin.(2) art.280 CP RM. Tocmai termenul „dizabilitate”, nu sintagma „persoană cu dizabilități”, ar fi trebuit să se regăsească în referirea din art.134²² CP RM. Mai ales că termenul „dizabilitate” este definit în art.2 al Legii nr.60/2012: „dizabilitate – termen generic pentru afectări/deficiențe, limitări de activitate și restricții de participare, care denotă aspectele negative ale interacțiunii dintre individ (care are o problemă de sănătate) și factorii contextuali în care se regăsește (factorii de mediu și cei personali)”;

4. operarea unor modificări și/sau completări în Codul penal și în Codul contravențional, care au legătură directă sau indirectă cu amendamentele ce au punctele focale menționate mai sus

In concreto, vorbim despre următoarele modificări și/sau completări:

⁶ Luând în considerare că sintagma „din motive de prejudecată” a fost fixată în lit.b¹) alin.(2) art.328 CP RM, nu este clar de ce legiuitorul a omis să o fixeze în art.313 CCo RM.

⁷ A se vedea: BRÎNZA, S., STATI, V. Art.134¹⁴ din Codul penal al Republicii Moldova: o bizarerie care sporește imprevizibilitatea legii penale. În: *Polish science journal*, 2020, is.12, part 1, p.80-92.

- în Codul penal:

- la lit.e) alin.(1) art.135¹, sintagma „formă de violență sexuală” a fost substituită cu sintagma „acțiune violentă cu caracter sexual”.

Atragem atenția asupra faptului că modificarea în cauză este generatoare de confuzii. Or, formularea completă de la lit.e) alin.(1) art.135¹ CP RM este: „[...] violul, exploatarea sexuală, constrângerea la prostituție, detenția ilegală a unei femei rămase gravidă în mod forțat, în scopul modificării compoziției etnice a unei populații, sterilizarea forțată sau orice altă acțiune violentă cu caracter sexual”. Din această formulare reiese că exemple de acțiuni violente cu caracter sexual reprezintă: violul; exploatarea sexuală; constrângerea la prostituție; detenția ilegală a unei femei rămase gravidă în mod forțat, în scopul modificării compoziției etnice a unei populații; sterilizarea forțată. Totuși, în art.172 CP RM sintagma „acțiuni violente cu caracter sexual” este folosită cu un alt înțeles: „homosexualitatea sau satisfacerea poftelor sexuale în forme perverse, săvârșite prin constrângere fizică sau psihică a persoanei ori profitând de imposibilitatea acesteia de a se apăra sau de a-și exprima voința”. Astfel, sintagma „acțiuni violente cu caracter sexual” are în contextul Codului penal două înțelesuri diferite. Această stare de lucruri vine în contradicție cu regula fixată la lit.c) alin.(1) art.54 al Legii nr.100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative (în continuare – Legea nr.100/2017): „Textul proiectului actului normativ se elaborează în limba română, cu respectarea următoarelor reguli: [...] terminologia utilizată este constantă, uniformă [...]” [14];

- în art.155, alineatul unic a devenit alineatul (1), în care, în dispoziție, după cuvintele „sau a sănătății,” a fost introdus textul „săvârșită inclusiv prin intermediul unui sistem informatic,”.

Este de menționat că această completare a fost inspirată de art.4 „Amenințarea bazată pe o motivație rasistă și xenofobă” din Protocolul adițional la Convenția Consiliului Europei privind criminalitatea informatică, referitor la incriminarea actelor de natură rasistă și xenofobă săvârșite prin intermediul sistemelor informatice, ratificat prin Legea nr.302 din 22.12.2016 [15] (în continuare – Protocolul adițional la Convenția de la Budapesta): „Fiecare Parte adoptă măsurile legislative și alte măsuri considerate necesare pentru a incrimina ca infracțiuni, potrivit dreptului său intern, atunci când sunt comise cu intenție și fără drept, următoarele fapte: amenințarea, prin intermediul unui sistem informatic, cu săvârșirea unei infracțiuni grave, astfel cum este definită în dreptul intern, (i) unor persoane pentru motivul apartenenței la grup care se identifică prin rasă, culoare, ascendență sau origine națională sau etnică, precum și religie, dacă este folosită ca pretext pentru oricare dintre factori, sau (ii) unui grup de persoane care se distinge prin una din aceste caracteristici” [16].

Dacă luăm în considerare că actuala dispoziție a alin.(2) art.155 CP RM este „Aceeși faptă săvârșită din motive de prejudecată”, atunci putem conchide că art.4 din Protocolul adițional la Convenția de la Budapesta și-a găsit implementarea într-o măsură considerabilă în art.155 CP RM;

- în Codul contravențional:

- în dispoziția de la alin.(2) art.69, după cuvântul „mass-media” a fost introdus textul „, în formă scrisă, desen sau imagine, sau prin intermediul unui sistem informatic”.

Această completare a fost inspirată de parag.1 art.5 „Insulta având la bază o motivație rasistă și xenofobă” din Protocolul adițional la Convenția de la Budapesta: „1. Fiecare parte adoptă măsurile legislative și alte măsuri considerate necesare pentru a incrimina ca infracțiuni, potrivit dreptului său intern, atunci când sunt comise cu intenție și fără drept, următoarele fapte: insultarea în public, prin intermediul unui sistem informatic, (i) a unor persoane, pe motivul apartenenței la un grup care se identifică prin rasă, culoare, ascendență, naționalitate ori origine etnică, precum și religie, dacă este folosită ca pretext pentru oricare dintre aceste motive, sau (ii) a unui grup de persoane care se distinge prin una dintre aceste caracteristici” [16].

Să nu uităm că actuala dispoziție a alin.(3) art.69 CCo RM are următorul conținut: „Faptele prevăzute la alin.(1) sau (2), săvârșite din motive de prejudecată”. Interpretând sistemic alin.(2) și (3) ale acestui articol, putem conchide că parag.1 art.5 din Protocolul adițional la Convenția de la Budapesta și-a găsit implementarea într-o măsură considerabilă în art.69 CCo RM.

Modele de reglementare asemănătoare cu alin.(2) (în coroborare cu alin.(3)) art.69 CCo RM putem atesta în legile penale ale unor state.

De exemplu, în Codul penal al Republicii Cehe [9], în alin.(1) secț.355 se menționează: „Fapta persoanei care defăimează public [...] b) o categorie de persoane pe temei de rasă reală sau presupusă a acestora, apartenența la un grup etnic, naționalitate, convingeri politice, religie sau din cauza lipsei lor reale ori percepute de credință religioasă, se pedepsește cu închisoarea de până la doi ani”.

De asemenea, în Codul penal al Republicii Franceze [17] putem identifica două articole similare în anumite privințe: „Defăimarea nepublică săvârșită asupra unei persoane sau grup de persoane din cauza originii sau apartenenței ori neapartenenței lor, reale sau presupuse, la o anumită etnie, națiune, rasă sau religie se pedepsește cu amenda prevăzută pentru contravențiile din cea de-a patra clasă. Se pedepsește cu aceeași pedeapsă defăimarea nepublică săvârșită asupra unei persoane sau grup de persoane din cauza sexului, orientării sexuale sau handicapului lor” (art.R624-3); „Insulta nepublică săvârșită asupra unei persoane sau grup de persoane din cauza originii sau apartenenței ori neapartenenței lor, reale sau presupuse, la o anumită etnie, națiune, rasă sau religie se pedepsește cu amenda prevăzută pentru contravențiile din cea de-a patra clasă. Se pedepsește cu aceeași pedeapsă insulta nepublică comisă asupra unei persoane sau grup de persoane din cauza sexului, orientării sexuale sau handicapului lor” (art.R624-4);

5. completarea Codului penal cu art.135² „Propaganda genocidului sau a infracțiunilor împotriva umanității”

Acest articol are următorul conținut: „(1) Propaganda genocidului sau a infracțiunilor împotriva umanității, adică răspândirea publică a informației, inclusiv prin intermediul unui sistem informatic, sau orice alte acțiuni publice orientate spre negarea totală sau parțială, încuviințarea ori justificarea infracțiunilor de genocid sau a infracțiunilor împotriva umanității, recunoscute printr-o hotărâre a unui tribunal internațional înființat prin instrumente internaționale și a cărui competență este recunoscută de către Republica Moldova, făcută într-o manieră care poate provoca comiterea unor infracțiuni cu aplicarea violenței, se pedepsește cu amendă în mărime de la 500 la 1000 unități convenționale sau cu închisoare de la 1 la 3 ani aplicată persoanei fizice, persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 2000 la 5000 unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 1 la 5 ani sau cu lichidarea ei. (2) Nu se consideră propagandă a genocidului ori a infracțiunilor împotriva umanității fapta săvârșită în cadrul activității de cercetare științifică obiectivă și prezentarea argumentelor factuale în scopul dezbaterii științifice sau exprimării artistice”.

Completarea analizată a fost inspirată de parag.1 art.6 „Negarea, minimalizarea grosolană, aprobarea sau justificarea genocidului ori a crimelor împotriva umanității” din Protocolul adițional la Convenția de la Budapesta: „1. Fiecare Parte adoptă măsurile legislative și alte măsuri considerate necesare pentru a incrimina ca infracțiuni, potrivit dreptului său intern, atunci când sunt comise cu intenție și fără drept, următoarele fapte: distribuirea sau alte forme de punere la dispoziția publicului, prin intermediul unui sistem informatic, a materialelor ce neagă, minimalizează în mod grosolan, aprobă sau justifică actele constitutive ale genocidului sau ale crimelor împotriva umanității, astfel cum sunt definite în dreptul internațional și recunoscute ca atare printr-o hotărâre definitivă și obligatorie a Tribunalului Militar Internațional înființat prin Acordul de la Londra, la data de 8 August 1945, sau a oricărui alt tribunal internațional înființat prin instrumente internaționale relevante și a căror competență a fost recunoscută de către acea parte” [16].

În comparație cu fapta descrisă în parag.1 art.6 din Protocolul adițional la Convenția de la Budapesta, infracțiunea prevăzută la art.135² CP RM se deosebește prin următoarele:

- 1) se comite inclusiv prin intermediul unui sistem informatic, nu exclusiv prin intermediul unui asemenea sistem;
- 2) presupune, printre altele, răspândirea publică a unei informații, nu punerea la dispoziție a unor materiale;
- 3) nu presupune minimalizarea în mod grosolan a genocidului sau a infracțiunilor (crimelor) împotriva umanității;
- 4) nu poate fi săvârșită în cadrul activității de cercetare științifică obiectivă;
- 5) exclude prezentarea argumentelor factuale în scopul dezbaterii științifice sau exprimării artistice.

Sub toate celelalte aspecte, se poate concluziona că parag.1 art.6 din Protocolul adițional la Convenția de la Budapesta și-a găsit implementarea într-o măsură considerabilă în art.135² CP RM.

Modele de reglementare mai mult sau mai puțin asemănătoare cu art.135² CP RM putem atesta în legile penale ale unor state.

Spre exemplu, alin.(4) art.438 din Codul penal al României [7] prevede: „Incitarea la săvârșirea infracțiunii de genocid, comisă în mod direct, în public, se pedepsește cu închisoarea de la 2 la 7 ani și interzicerea exercitării unor drepturi”.

În alin.(1) § 283 din Codul penal al Republicii Austria [8] se stabilește: „Fapta persoanei care în mod public, într-un mod care permite accesul mai multor persoane: [...] 3. aprobă, respinge, trivializează în mod

grosolan sau justifică infracțiuni în sensul dispozițiilor §§ 321-321f, precum și § 321k⁸ constatate în mod definitiv ca atare de o instanță din Austria sau de o instanță internațională, fapta fiind îndreptată împotriva unui grup menționat la punctul 1 sau împotriva unui membru al unui astfel de grup în mod expres din cauza apartenenței la acest grup și săvârșită într-un mod de natură să incite la violență sau ură împotriva unui astfel de grup sau împotriva unui membru al unui astfel de grup, se pedepsește cu închisoare de până la 2 ani”.

Alin.(1) art.419a din Codul penal al Republicii Bulgaria [18] prevede: „Persoana care justifică, respinge sau minimizează grosolan o infracțiune comisă împotriva păcii și a umanității, creând astfel pericolul de a se exercita violență ori ură împotriva anumitor persoane sau grupuri de persoane reunite prin rasă, culoarea pielii, religie, origine, naționalitate sau etnie, se pedepsește cu închisoare de la unu la cinci ani”.

În alin.(2) art.325 din Codul penal al Republicii Croația [19] se stabilește: „Pedepsa la care se face referire în alineatul 1 din acest articol⁹ va fi aplicată oricărei persoane care aprobă în mod public, neagă sau bagatelizează infracțiunea de genocid, crime, agresiune, crime împotriva umanității sau crime de război, împotriva unui grup de persoane sau unui membru al unui grup din cauza rasei sale, religiei, apartenenței naționale sau etnice, originii sau culorii pielii, într-o manieră care este potrivită pentru a încuraja violența sau ura împotriva unui astfel de grup sau a membrilor acelui grup”.

Secț.71¹ din Codul penal al Republicii Letonia [20] prevede: „Instigarea publică la genocid este sancționată cu o pedeapsă privativă de libertate pentru o perioadă de cel mult opt ani”. Conform secț.74¹ din același cod, „glorificarea publică a genocidului, a crimelor împotriva umanității, a crimelor împotriva păcii sau a crimelor de război, negarea sau iertarea publică a genocidului comis, a crimelor împotriva umanității, a crimelor împotriva păcii sau a crimelor de război, este sancționată cu o pedeapsă privativă de libertate pentru o perioadă de cel mult cinci ani sau pedeapsa privativă de libertate temporară ori munca în folosul comunității sau amenda”.

În art.82B din Codul penal al Republicii Malta [21] se stabilește: „Persoana care justifică public, neagă existența sau banalizează în mod extrem genocidul, crimele împotriva umanității și crimele de război îndreptate împotriva unui grup de persoane sau a unui membru al unui astfel de grup definit prin referire la rasă, culoare, religie, descendență sau origine națională sau etnică, atunci când comportamentul respectiv se manifestă într-o manieră: (a) susceptibilă să instige la violență sau ură împotriva unui astfel de grup sau membru al unui astfel de grup; (b) de natură să tulbure ordinea publică sau care amenință, este abuzivă sau insultătoare, în caz de condamnare se pedepsește cu închisoare de la opt luni la doi ani”. Articolul 82C din același cod prevede: „(1) Persoana care justifică public, neagă existența sau banalizează crime împotriva păcii, îndreptate împotriva unui grup de persoane definit prin referire la rasă, culoare, religie, descendență sau origine națională sau etnică sau împotriva unui membru al unui astfel de grup, atunci când comportamentul respectiv se manifestă într-o manieră: (a) susceptibilă să instige la violență sau ură împotriva unui astfel de grup sau membru al unui astfel de grup; (b) de natură să tulbure ordinea publică sau care amenință, este abuzivă sau insultătoare, în caz de condamnare se pedepsește cu închisoare de la opt luni la doi ani. (2) În sensul prezentului articol, o crimă împotriva păcii înseamnă un comportament care constă în: (a) planificarea, pregătirea, inițierea sau purtarea unui război de agresiune, sau un război cu încălcarea tratatelor, acordurilor sau garanțiilor internaționale, (b) participarea într-un plan comun sau conspirație pentru realizarea oricăruia dintre actele menționate la alin.(a)”.

6. modificarea art.346 CP RM

Denumirea acestui articol a fost modificată din „Acțiunile intenționate îndreptate spre ațâțarea vrajbei, diferențierii sau dezbinării naționale, etnice, rasiale sau religioase” în „Instigarea la acțiuni violente pe motive

⁸ Aceste norme fac parte din Titlul XXV „Genocid, infracțiuni contra umanității, infracțiuni de război” din Codul penal al Republicii Austria. Se au în vedere: § 321 „Genocidul”; § 321a „Infracțiuni contra umanității”; § 321b „Infracțiuni de război contra persoanelor”; § 321c „Infracțiuni de război contra proprietății și altor drepturi”; § 321d „Infracțiuni de război contra misiunilor internaționale și utilizarea fără drept a semnelor distinctive și emblemelor”; § 321e „Infracțiuni de război constând în utilizarea de metode interzise în operațiunile de luptă”; § 321f „Infracțiuni de război constând în utilizarea de mijloace interzise în operațiunile de luptă”; § 321k „Actul de agresiune”.

⁹ Potrivit normei în cauză, „persoana care, prin intermediul presei, al radioului, al televiziunii, al sistemului sau rețelei informatice, promovează la o adunare publică sau în alt mod pune la dispoziția publicului pliante, poze sau alte materiale care îndeamnă la violență sau ură îndreptate către un grup de persoane sau membri ai unui grup, datorită apartenenței lor de rasă, religie, națională sau etnică, origine, culoarea pielii, sex, orientare sexuală, identitate de gen, invaliditate sau alte caracteristici, se pedepsește cu închisoare de până la trei ani (evid. ns.)”.*

* Codul penal al Republicii Croația. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-CroatiaRO.html

de prejudecată". Înainte de intrarea în vigoare a Legii nr.111/2022, art.346 CP RM avea următorul conținut: „Acțiunile intenționate, îndemnul public, inclusiv prin intermediul mass-media, scrise și electronice, îndreptate spre ațâțarea vrajbei, diferențierii sau dezbinării naționale, etnice, rasiale sau religioase, spre înjosirea onoarei și demnității naționale, precum și limitarea, directă sau indirectă, a drepturilor ori stabilirea de avantaje, directe sau indirecte, cetățenilor în funcție de apartenența lor națională, etnică, rasială sau religioasă, se pedepsesc cu amendă în mărime de până la 600 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 3 ani”. După intrarea în vigoare a Legii nr.111/2022, conținutul art.346 CP RM este: „Instigarea la ură sau violență, manifestată prin îndemnuri publice, diseminare a informației sau alte forme de informare a publicului, inclusiv prin intermediul mass-mediei, în formă scrisă, desen sau imagine, sau prin intermediul unui sistem informatic, împotriva unei categorii de persoane pe motive de prejudecată, se pedepsește cu amendă în mărime de la 500 la 600 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de la 1 an la 3 ani”.

În comparație cu infracțiunea prevăzută la art.346 CP RM în varianta de până la intrarea în vigoare a Legii nr.111/2022, infracțiunea, prevăzută la același articol în varianta în vigoare, se deosebește, înainte de toate, printr-un alt conținut al modalităților normative ale faptei prejudiciabile. Astfel, în varianta art.346 CP RM de până la intrarea în vigoare a Legii nr.111/2022 aceste modalități erau patru la număr: 1) acțiunile săvârșite inclusiv prin intermediul mass-media, scrise sau electronice; 2) îndemnul public, inclusiv prin intermediul mass-media, scrise sau electronice; 3) limitarea, directă sau indirectă, a drepturilor cetățenilor în funcție de apartenența lor națională, etnică, rasială sau religioasă; 4) stabilirea de avantaje, directe sau indirecte, cetățenilor în funcție de apartenența lor națională, etnică, rasială sau religioasă. În varianta în vigoare a art.346 CP RM, modalitățile normative ale faptei prejudiciabile sunt trei la număr: 1) instigarea la ură sau violență, manifestată prin îndemnul public – inclusiv prin intermediul mass-mediei, în formă scrisă, desen sau imagine, sau prin intermediul unui sistem informatic – împotriva unei categorii de persoane; 2) instigarea la ură sau violență, manifestată prin diseminarea informației – inclusiv prin intermediul mass-mediei, în formă scrisă, desen sau imagine, sau prin intermediul unui sistem informatic – împotriva unei categorii de persoane; 3) instigarea la ură sau violență, manifestată prin alte forme de informare a publicului – inclusiv prin intermediul mass-mediei, în formă scrisă, desen sau imagine, sau prin intermediul unui sistem informatic – împotriva unei categorii de persoane.

O altă deosebire notabilă se referă la semnele secundare ale laturii subiective a infracțiunii. Astfel, în varianta art.346 CP RM de până la intrarea în vigoare a Legii nr.111/2022, de regulă, motivul infracțiunii examinate se exprima în: ură națională, etnică, rasială sau religioasă; motive de natură extremistă sau secesionistă etc. În cazul primelor două modalități normative ale faptei prejudiciabile specificate la art.346 CP RM, scopul infracțiunii era unul special. Acesta adopta oricare dintre următoarele două forme: 1) scopul ațâțării vrajbei, diferențierii sau dezbinării naționale, etnice, rasiale sau religioase, 2) scopul înjosirii onoarei și demnității naționale. În varianta în vigoare a art.346 CP RM, relevanță au doar motivele speciale ale infracțiunii, și anume – motivele de prejudecată.

În alt context, modificarea art.346 CP RM a fost inspirată de parag.1 art.3 „Distribuirea materialelor rasiste și xenofobe prin intermediul sistemelor informatice” din Protocolul adițional la Convenția de la Budapesta: „Fiecare Parte adoptă măsurile legislative și alte măsuri considerate necesare pentru a incrimina ca infracțiuni, potrivit dreptului său intern, atunci când sunt comise cu intenție și fără drept, următoarele fapte: distribuirea sau alte forme de punere la dispoziția publicului, prin intermediul unui sistem informatic, a materialelor rasiste și xenofobe” [16].

În comparație cu fapta descrisă în parag.1 art.3 din Protocolul adițional la Convenția de la Budapesta, infracțiunea prevăzută la art.346 CP RM se deosebește prin următoarele:

- 1) presupune instigarea la ură sau violență;
- 2) se exprimă nu în punerea la dispoziția publicului a unor materiale, ci în informarea publicului;
- 3) este săvârșită inclusiv prin intermediul unui sistem informatic, nu exclusiv prin intermediul acestuia;
- 4) este determinată de orice motive de prejudecată, nu doar de motive de ură rasială sau de xenofobie.

Mai consemnăm că modelele de reglementare mai mult sau mai puțin asemănătoare cu art.346 CP RM (în varianta în vigoare a art.346 CP RM) putem atesta în legile penale ale unor state.

Astfel, art.369 din Codul penal al României [7] prevede: „Incitarea publicului, prin orice mijloace, la violență, ură sau discriminare împotriva unei categorii de persoane sau împotriva unei persoane pe motiv că

face parte dintr-o anumită categorie de persoane definită pe criterii de rasă, naționalitate, etnie, limbă, religie, gen, orientare sexuală, opinie ori apartenență politică, avere, origine socială, vârstă, dizabilitate, boală cronică necontagioasă sau infecție HIV/SIDA, considerate de făptuitor drept cauze ale inferiorității unei persoane în raport cu celelalte, se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 3 ani sau cu amendă”.

În alin.(1) § 283 din Codul penal al Republicii Austria [8] se stabilește: „Fapta persoanei care în mod public, într-un mod care permite accesul mai multor persoane: 1. instigă la violență împotriva unei biserici sau comunități religioase sau împotriva unui grup definit în funcție de existența sau inexistența criteriilor de rasă, culoare a pielii, limbă, religie sau concepție despre lume, sex, handicap fizic sau psihic, vârstă, orientare sexuală sau incită la ură; 2. cu intenția de a leza demnitatea umană a altor persoane, jignește un grup dintre cele prevăzute la punctul 1 într-un mod de natură a stârni disprețul public față de acest grup sau de a-l compromite, [...] se pedepsește cu închisoare de până la 2 ani”.

Alin.(1) art.162 din Codul penal al Republicii Bulgaria [8] prevede: „Persoana care, prin cuvântări, presă ori alte mijloace de informare în masă, prin sisteme electronice de informare sau în alt mod face propagandă sau instigă la discriminare, violență sau ură pe motive de rasă, naționalitate sau apartenență etnică, se pedepsește cu închisoare de la un an la patru ani și amendă de la cinci mii la zece mii de leve, precum și cu mustrare publică”.

În conformitate cu alin.(1) art.325 din Codul penal al Republicii Croația [19], „persoana care, prin intermediul presei, al radioului, al televiziunii, al sistemului sau rețelei informatice, promovează la o adunare publică sau în alt mod pune la dispoziția publicului pliante, poze sau alte materiale care îndeamnă la violență sau ură îndreptate către un grup de persoane sau membri ai unui grup, datorită apartenenței lor de rasă, religie, națională sau etnică, origine, culoarea pielii, sex, orientare sexuală, identitate de gen, invaliditate sau alte caracteristici, se pedepsește cu închisoare de până la trei ani”.

Potrivit alin.(1) § 151 din Codul penal al Republicii Estonia [22], „activitățile care incită public la ură, violență sau discriminare pe motive de naționalitate, rasă, culoare, sex, limbă, origine, religie, orientare sexuală, opinie politică sau situație socială sau financiară, dacă duc la punerea în pericol a vieții, sănătății sau proprietății persoanei, se pedepesc cu până la trei sute de puncte-amendă sau cu închisoare”.

Nu în ultimul rând, conform art.R625-7 din Codul penal al Republicii Franceze [17], „provocarea nepublică la discriminare, ură sau violență în privința unei persoane sau grup de persoane din cauza originii sau apartenenței ori neapartenenței lor, reale sau presupuse, la o anumită etnie, națiune, rasă sau religie se pedepsește cu amenda prevăzută pentru contravențiile din cea de-a cincea clasă. Se pedepsește cu aceeași pedeapsă provocarea nepublică la ură sau violență în privința unei persoane sau grup de persoane din cauza sexului, orientării sexuale sau handicapului lor, precum și provocarea nepublică, în privința acelorași persoane, la discriminările prevăzute la articolele 225-2¹⁰ și 432-7¹¹”.

7. completarea Codului contravențional cu art.70¹ „Instigare la discriminare”

Articolul în cauză are următorul conținut: „(1) Acțiunile intenționate, îndemnurile publice, diseminarea informației sau alte forme de informare a publicului, inclusiv prin intermediul mass-mediei, în formă scrisă, desen sau imagine, sau prin intermediul unui sistem informatic, îndreptate spre instigarea la discriminare pe motive de prejudecată se sancționează cu amendă de la 20 la 80 de unități convenționale aplicată persoanei fizice și de la 120 la 210 unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere. (2) Nu se consideră

¹⁰ Acest articol prevede: „Discriminarea definită la articolele 225-1 și 225-1-1, comisă asupra unei persoane fizice sau juridice, se pedepsește cu 3 ani închisoare și cu amenda de 45.000 euro atunci când constă în: 1° refuzarea furnizării unui bun sau unui serviciu; 2° împiedicarea exercitării normale a unei activități economice; 3° refuzarea angajării, sancționării sau concedierii unei persoane; 4° subordonarea furnizării unui bun sau serviciu la o condiție întemeiată pe unul dintre elementele menționate la articolul 225-1 sau prevăzută la articolul 225-1-1; 5° subordonarea unei oferte de angajare, a unei cereri de stagiu sau a unei perioade de formare în întreprindere la o condiție întemeiată pe unul dintre elementele menționate la articolul 225-1 sau prevăzută la articolul 225-1-1; 6° refuzarea acceptării unei persoane la unul dintre stagiile menționate la punctul 2° al articolului L. 412-8 din Codul asigurărilor sociale. Dacă refuzul discriminatoriu prevăzut la punctul 1° este comis într-un loc public sau în scopul de a interzice accesul în acel loc, pedepsele sunt de 5 ani închisoare și amenda de 75.000 euro”.*

* Codul penal al Republicii Franceze. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-FrantaRO.html

¹¹ Acest articol prevede: „Discriminarea definită la articolele 225-1 și 225-1-1, comisă în privința unei persoane fizice sau juridice de către un reprezentant la autorității publice sau o persoană însărcinată cu o misiune de serviciu public, în exercitarea sau cu ocazia exercitării funcțiilor sale misiunii sale, se pedepsește cu 5 ani închisoare și cu amenda de 75.000 euro atunci când constă din: 1° refuzul beneficiului unui drept acordat prin lege; 2° împiedicarea exercitării normale a unei activități economice”.*

* Codul penal al Republicii Franceze. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-FrantaRO.html

instigare la acțiuni de discriminare pe motive de prejudecată acțiunile făcute ca parte a unui discurs sau a dezbaterilor publice cu o justificare rezonabilă și obiectivă privind probleme de religie, educație, cercetare științifică obiectivă, inclusiv în contextul evenimentelor sau acțiunilor artistice”.

Este de menționat că adoptarea art.70¹ CCo RM a fost anticipată într-un fel prin formularea, în art.2 al Legii nr.121 din 25.05.2012 cu privire la asigurarea egalității [23], a următoarei definiții: „instigare la discriminare – orice comportament prin care o persoană aplică presiuni sau afișează o conduită intenționată în scopul discriminării unei terțe persoane pe baza criteriilor stipulate de prezenta lege”.

Completarea Codului contravențional cu art.70¹ a fost inspirată de parag.2 și 3 art.3 „Distribuirea materialelor rasiste și xenofobe prin intermediul sistemelor informatice” din Protocolul adițional la Convenția de la Budapesta [16]: „2. O Parte își poate rezerva dreptul de a nu prevedea răspunderea penală pentru faptele prevăzute la paragraful 1 al prezentului articol, atunci când materialul așa cum este definit la articolul 2, paragraful 1, susține, încurajează sau incită la o discriminare care nu este asociată urii sau violenței, cu condiția ca alte metode eficiente de răspuns să fie disponibile. 3. Fără a prejudicia dispozițiile paragrafului 2 al prezentului articol, o Parte își poate rezerva dreptul de a nu aplica paragraful 1, în cazul discriminărilor pentru care aceasta nu poate prevedea, ca urmare a principiilor stabilite în ordinea sa juridică internă referitoare la libertatea de exprimare, măsurile eficiente de răspuns prevăzute la paragraful 2”.

În comparație cu fapta descrisă în parag.2 și 3 art.3 din Protocolul adițional la Convenția de la Budapesta, fapta prevăzută la art.70¹ CCo RM se deosebește prin următoarele:

1) constă nu în susținerea, încurajarea sau incitarea la o discriminare, ci în acțiunile intenționate, îndemnul public, diseminarea informației sau alte forme de informare a publicului, îndreptate spre instigarea la discriminare;

2) este determinată de orice motive de prejudecată, nu doar de motive de ură rasială sau de xenofobie.

În altă ordine de idei, în Directiva 2000/43/CE a Consiliului din 29.06.2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică [24] (în continuare – Directiva 2000/43/CE), în alin.(4) art.2, se stabilește: „Instigarea la discriminare față de persoane pe baza rasei sau originii etnice se consideră a fi discriminare în sensul primului alineat”¹². Articolul 15 din aceeași directivă prevede: „Statele membre trebuie să stabilească norme privind sancțiunile care se aplică în cazul încălcării dispozițiilor de drept intern adoptate în aplicarea prezentei directive și să ia toate măsurile necesare pentru a asigura aplicarea acestora”.

În comparație cu fapta descrisă în alin.(4) art.2 din Directiva 2000/43/CE, fapta prevăzută la art.70¹ CCo RM se deosebește prin următoarele:

1) nu este asimilată faptei de discriminare;

2) este determinată de orice motive de prejudecată, nu doar de motive de ură rasială sau de ură etnică.

Concluzii

Având în vedere dispozițiile de la art.1 al Legii nr.54/2003, de la alin.(3) și (4) art.3 al Legii nr.64/2020, de la alin.(3) art.32, alin.(2) și (4) art.54 ale Constituției Republicii Moldova, se prezintă ca oportună adoptarea Legii nr.111/2022.

În comparație cu noțiunea „ură socială, națională, rasială sau religioasă” (care a fost folosită înainte de intrarea în vigoare a Legii nr.111/2022), noțiunea „motive de prejudecată” (introdusă prin Legea nr.111/2022) are un conținut mai larg. Or, ultima dintre aceste noțiuni cuprinde un spectru mai amplu de considerente pe care se pot baza ideile preconceptuale ale făptuitorului.

Înainte de intrarea în vigoare a Legii nr.111/2022, sintagma „din motive de ură socială, națională, rasială sau religioasă” era folosită în șase norme, repartizate în patru capitole din Codul penal. Pentru comparație, sintagma „din motive de prejudecată” este utilizată în treizeci și opt de norme, repartizate în unsprezece ca-

¹² Acest alineat prevede: „În sensul prezentei directive, principiul egalității de tratament înseamnă că nu se face o discriminare directă sau indirectă pe baza rasei sau originii etnice”.* În conformitate cu alin.(2) art.2 din Directiva 2000/43/CE, „în sensul alineatului (1): (a) se consideră că are loc o discriminare directă atunci când o persoană este tratată mai puțin favorabil decât a fost sau ar fi o altă persoană, într-o situație comparabilă, pe baza rasei sau originii etnice; (b) se consideră că are loc o discriminare indirectă atunci când o dispoziție, un criteriu sau o practică aparent neutră pune o persoană, de o anumită rasă sau origine etnică, într-o situație specială dezavantajoasă, în comparație cu alte persoane, în afară de cazul în care acea dispoziție, criteriu sau practică se justifică obiectiv, printr-un scop legitim și dacă mijloacele de atingere a aceluși scop sunt corespunzătoare și necesare”.*

* Directiva 2000/43/CE a Consiliului din 29.06.2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000L0043&from=RO>

pitole din Codul penal. În Codul contravențional, înainte de intrarea în vigoare a Legii nr.111/2022, sintagma „din motive de ură socială, națională, rasială sau religioasă” nu a fost folosită deloc. Cât privește sintagma „din motive de prejudecată”, aceasta este utilizată în șapte norme, repartizate în cinci capitole din partea specială a Codului contravențional.

În nicio normă din partea specială a Codului penal nu este folosită sintagma „persoană cu dizabilități”. Această stare de lucruri vine în discordanță cu art.119 CP RM. De fapt, termenul „dizabilitate”, nu sintagma „persoană cu dizabilități”, ar fi trebuit să se regăsească în prevederea din art.134²² CP RM.

Sintagma „acțiuni violente cu caracter sexual” are în contextul Codului penal două înțelesuri diferite. Primul înțeles este cel atribuit în dispoziția de la lit.e) alin.(1) art.135¹ CP RM, iar al doilea înțeles – cel atribuit în art.172 CP RM. Această stare de lucruri vine în contradicție cu regula fixată la lit.c) alin.(1) art.54 al Legii nr.100/2017.

În rezultatul adoptării Legii nr.111/2022: 1) art.4 din Protocolul adițional la Convenția de la Budapesta și-a găsit implementarea într-o măsură considerabilă în art.155 CP RM; 2) par.1 art.5 din același protocol și-a găsit implementarea într-o măsură considerabilă în art.69 CCo RM; 3) par.1 art.6 din Protocolul adițional la Convenția de la Budapesta și-a găsit implementarea într-o măsură considerabilă în art.135² CP RM.

În comparație cu infracțiunea prevăzută la art.346 CP RM în varianta de până la intrarea în vigoare a Legii nr.111/2022, infracțiunea prevăzută la același articol în varianta în vigoare se deosebește, în principal, printr-un alt conținut al: 1) modalităților normative ale faptei prejudiciabile; 2) semnelor secundare ale laturii subiective a infracțiunii.

Modificarea art.346 CP RM a fost inspirată de par.1 art.3 din Protocolul adițional la Convenția de la Budapesta. Completarea Codului contravențional cu art.70¹ a fost inspirată de par.2 și 3 art.3 din același protocol.

Referințe:

1. Legea nr.54 din 21.02.2003 privind contracararea activității extremiste. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr.56-58.
2. Legea nr.64 din 23.04.2010 cu privire la libertatea de exprimare. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr.117-118.
3. Constituția Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr.1.
4. Legea nr.111 din 24.04.2022 pentru modificarea unor acte normative. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr.164-169.
5. *Amendament la Proiectul legii pentru modificarea și completarea unor acte legislative*. Disponibil: <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/3349/language/ro-RO/Default.aspx> [Accesat: 26.06.2022]
6. *Nota informativă la Proiectul legii pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Codul penal – art.77, 134¹⁴, 135¹ ș.a.; Codul contravențional – art.43, 46¹, 46² ș.a.)*. Disponibil: <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/3349/language/ro-RO/Default.aspx> [Accesat: 26.06.2022]
7. Codul penal al României din 17.07.2009. În: *Monitorul Oficial al României*, 2009, nr.510.
8. *Codul penal al Republicii Austria*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-AustriaRO.html [Accesat: 27.06.2022]
9. *Codul penal al Republicii Cehe*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-CehiaRO.html [Accesat: 27.06.2022]
10. *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. Disponibil: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities-2.html> [Accesat: 27.06.2022]
11. Legea nr.166 din 09.07.2010 pentru ratificarea Convenției Organizației Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr.126-128.
12. Legea nr.60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr.155-159.
13. Decizia Curții Constituționale a României nr.53 din 25.01.2012 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.30 alin.(3) din Codul de procedură penală, precum și a dispozițiilor art.244-246, art.248 și 279 din Legea nr.297/2004, raportate la art.244 alin.(5) lit.a) pct.2 și lit.b) și alin.(7) lit.a), cu aplicarea art.276 lit.c) din Legea nr.297/2004 privind piața de capital. În: *Monitorul Oficial al României*, 2012, nr.234.
14. Legea nr.100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2019, nr.7-17.
15. Legea nr.302 din 22.12.2016 pentru ratificarea Protocolului adițional la Convenția Consiliului Europei privind criminalitatea informatică, referitor la incriminarea actelor de natură rasistă și xenofobă comise prin intermediul sistemelor informatice. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr.9-18.

16. Protocolul adițional la Convenția Consiliului Europei privind criminalitatea informatică, referitor la incriminarea actelor de natură rasistă și xenofobă săvârșite prin intermediul sistemelor informatice. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr.9-18.
17. *Codul penal al Republicii Franceze*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-FrantaRO.html [Accesat: 28.06.2022]
18. *Codul penal al Republicii Bulgaria*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-BulgariaRO.html [Accesat: 28.06.2022]
19. *Codul penal al Republicii Croația*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-CroatiaRO.html [Accesat: 28.06.2022]
20. *Codul penal al Republicii Letonia*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-LetoniaRO.html [Accesat: 28.06.2022]
21. *Codul penal al Republicii Malta*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-MaltaRO.html [Accesat: 28.06.2022]
22. *Codul penal al Republicii Estonia*. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-EstoniaRO.html [Accesat: 28.06.2022]
23. Legea nr.121 din 25.05.2012 cu privire la asigurarea egalității. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr.103.
24. *Directiva 2000/43/CE a Consiliului din 29.06.2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică*. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000L0043&from=RO> [Accesat: 28.06.2022]

Date despre autori:

Serghei BRÎNZA, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: brinza.serghei@yahoo.com

ORCID: 0000-0001-5937-3926

Vitalie STATI, doctor în drept, profesor universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: vitalie.stati@usm.md

ORCID: 0000-0003-1371-4961

Prezentat la 29.06.2022